

Gebruik van verrassing en misleiding door de Russen

Misleiding is de weloverwogen onjuiste voorstelling van de realiteit met het doel een competitief voordeel te verkrijgen, aldus Daniel en Herbig. Reeds Soen Tsoe (500 v C) verklaarde dat de gehele oorlogvoering op misleiding berust. Toch zijn sindsdien weinig pogingen ondernomen het verschijnsel te analyseren. Gedeeltelijk komt dit door de afwezigheid van documentatie. De toepassing van misleiding behoort gewoonlijk tot de best bewaarde militaire geheimen. Dit artikel behandelt de evolutie van de opvattingen over, en de toepassingen door de Russen van, misleiding en strategische verrassing sinds de Tweede Wereldoorlog in de conventionele oorlogvoering. De term „verrassing en misleiding” omvat een aantal strategieën voor verschillende doeleinden. Er moet dus een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen strategische, operationele en tactische verrassing, en tussen militaire en politieke misleiding. Zowel de Russische tsaren als de bolsjewieken hebben verrassing en misleiding onderkend als belangrijke wapens in politieke en militaire worstelingen. Verrassing en misleiding vormden dan ook al lange tijd een integraal deel van de Russische en de Sovjetrussische militaire strategie. Voor de Tweede Wereldoorlog hadden de Russische leiders evenwel weinig vertrouwen in de offensieve capacitei-

ten van hun strijdkrachten en bestond de neiging het belang van strategische verrassing en misleiding te verkleinen, te meer omdat toepassing daarvan gewoonlijk alleen plaatsvindt door de partij die in het offensief is. Zowel in 1812 als tussen 1914 en 1918 en van 1941 tot 1945 voerden de Russen een verdedigende strategie, die erop was gericht gebruik van de ruimte en het klimaat de tegenstanders langzaam te immobiliseren en hen vervolgens uit het land te verdrijven. Een defensieve operatie werd aldus in een offensieve operatie omgezet. In deze traditionele defensieve militaire strategie was nauwelijks plaats voor het toepassen van strategische verrassing en misleiding in grootschalige militaire operaties. Ook de invloed van Jozef Stalin was onmiskenbaar. Deze wenste de nadruk te leggen op „permanente operationele factoren” in de oorlogvoering, zoals moreel en industrieel potentieel. Verrassing beschouwde hij als een factor van tijdelijke betekenis, die het resultaat van een oorlog niet wezenlijk zou kunnen beïnvloeden. Slechts in een beperkt aantal gevallen werd van verrassing gebruik gemaakt: Stalingrad (1942), Koersk (1943) en Belorussia (1944). Het betrof daar voornamelijk de geheimhouding van voorbereiding, het opstellen van zg. dummies (tanks en vliegtuigen) en radio-misleiding.

Na Stalins dood schonken de militaire theoretici in de Sovjet-Unie meer aandacht aan de problematiek van de strategische verrassing en de misleiding. Zo werd in het blad van de generale staf, *Wojennaja misl*, een debat gevoerd dat

tot een aanzienlijke wijziging leidde van Stalins doctrine van de „permanente operationele factoren”. Het belangrijkste artikel in dit debat was van de hand van maarschalk P. Rotmistrov, die betoogde dat de strijdkrachten van de Sovjet-Unie niet slechts vijandelijke verrassingsaanvallen dienden te voorkomen maar de tegenstander verrassende „pre-emptive” slagen moesten toedienen.

Van dat ogenblik af is de theorie van de verrassing en misleiding verder ontwikkeld. Een hoofdthema in de discussie is dat de SU nooit meer onvoorbereid mag zijn op een verrassingsaanval zoals op 22 juni 1941. De verrassing speelt, zo stelt men, in alle operaties een rol en is „een van de belangrijke principes van de krijgskunst... (bestaande) uit de keuze van tijdstippen, vormen en methoden van gevechtshandelingen, waardoor een slag kan worden toegebracht wanneer de vijand het minst van alles is voorbereid om deze af te weren en waardoor zijn wil georganiseerd tegenstand te bieden, wordt verlamd”. De betekenis van de strategische verrassing is nog vergroot door de invoering van nucleaire wapens. De Russische militaire doctrine vermeldt dat beide soorten oorlog — conventioneel en nucleair — zullen aanvagen met een strategische verrassingsaanval, een onverwacht offensief. Russi-

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publikaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

sche auteurs erkennen de moeilijkheden bij het bereiken van complete verrassing, maar zij geloven dat de meeste waarschuwendesignalen kunnen worden vermeden door geheimhouding in de misleiding. Daarbij wordt geen strikt onderscheid gemaakt tussen strategische en tactische misleiding en evenmin tussen militaire en politieke misleiding. Het Russische woord „dezinformatsija” betekent desinformatie, het woord „maskirovka” echter heeft een uitgebreide reeks betekenissen, variërende van camouflage tot politieke misleiding. Ook propaganda en sabotage worden tot misleiding gerekend, evenals het gebruik van oefeningen en manoeuvres ter versluiering van militaire bewegingen. Deze toegenomen theoretische waardering voor het element misleiding werd gevolgd door praktische stappen teneinde de toepassing in de militaire en politieke inlichtingendiensten te vergemakkelijken. Tijdens de Tweede Wereldoorlog en nog enige tijd daarna was dit, o.a. door de zuiveringen van de jaren '30 en door Stalins persoonlijke leiding en starheid erg moeilijk geweest. Het door het Centrale Comité van de CPSU gestichte Informatiecentrum coördineert thans het verzamelen en analyseren van alle inlichtingen op politiek gebied. De planning van politieke desinformatie werd in 1959 gecentraliseerd in een speciale desinformatieafdeling van de KGB.

Een duidelijk voorbeeld van hetgeen de Russen op het terrein van de strategische verrassing en de misleiding kunnen presteren, vormt de invasie van Tsjecho-Slowakije in augustus 1968. Na de invasie berekenden Tsjechische inlichtingsofficieren dat de voorbereidingen in februari of maart waren begonnen. Dat kan een zuiver technische voorbereiding zijn geweest, doch in mei, zoals Brezjnev later toegaf, begon men een invasie ernstig te overwegen als een „worst-case scenario”. Toen begonnen de militaire voorbereidingen in ernst: enerzijds als een drukmiddel en ander-

zijds (en versluierd als militaire oefeningen) als logistieke voorbereiding. Men kan stellen dat de oefening die van mei tot augustus bij de Tsjecho-Slowaakse grens en op Tsjecho-Slowaaks grondgebied plaatsvond, werd gebruikt als misleidingsmiddel van een bijzondere aard. De massale manoeuvres werden immers niet geheim gehouden en zelfs openlijk geadverteerd, maar zij deden wel de waakzaamheid van de Tsjechische leiders verslappen. Op 23 juli, nadat het Politbureau had besloten te Cierna met de Tsjechische leiders te onderhandelen, kondigden Russische media de grootste ooit gehouden logistieke oefening aan onder de codenaam „Nemen”. De troepenbewegingen van het Warschau-Pact ten tijde van de onderhandelingen waren gericht op het opvoeren van de psychologische druk, het intimideren van de Tsjechische leiders en het versterken van de onderhandelingspositie van de Russische delegatie te Cierna. Tegelijkertijd dienden zij echter de voorbereiding van de werkelijke invasie.

Ook de KGB speelde in de voorbereidingen een belangrijke rol. Getracht werd bewijzen te construeren voor een contrarevolutie, teneinde argumenten te hebben ter rechtvaardiging van de militaire actie. Er was een systematische toepassing van politieke provocatie, desinformatie en propaganda. Ook andere middelen ter misleiding werden toegepast, zoals het vervalsen van documenten ten bewijze van een zionistisch complot en betrokkenheid van de CIA bij de Tsjechische ontwikkelingen. De militaire misleiding was evenwel het effectiefst, omdat zij de Tsjechische en Westerse leiders naar alle waarschijnlijkheid in slaap heeft gesust omtrent de mogelijkheid van een werkelijke invasie. Een tweede voorbeeld van strategische verrassing vormt de invasie van Afghanistan in december 1979. Ook daarvoor moeten de voorbereidingen al verscheidene maanden eerder zijn begonnen. Op 13 september meldde de Prawda dat de Afghaanse president kon

rekenen op volledige steun van de Sovjet-Unie, wat in Russische terminologie ook militaire hulp omvat. Naar verluidt zou tevens een poging zijn gedaan de plaatsvervanger van president Taraki, H. Amin, om het leven te brengen, bij welke poging de Russische ambassadeur betrokken zou zijn geweest. De coup mislukte evenwel: niet Amin, maar Taraki werd gedood. De Sovjet-Unie leek dat te aanvaarden en steunde zogenaamd Amin, maar ging tegelijkertijd voort met de voorbereidingen om hem ten val te brengen. Daartoe werd de Eerste onderminister voor binnenlandse zaken, luitenant-generaal Viktor Papoetin, naar Kaboel gezonden. Evenals in 1968 werd in het geheim een nieuwe pro-Russische regering voorbereid, opdat deze een beroep zou kunnen doen op „broederhulp” van de Russen.

In tegenstelling tot 1968 werden de VS ditmaal niet geheel verrast door de invasie; zij waarschuwden de SU zelfs tweemaal, maar voorzagen de anti-Amincoup niet. In het laatst van november ontdekte de Amerikaanse inlichtingendienst de mobilisatie van de Russische troepen in Toerkmenistan en elders langs de Afghaanse grenzen. De militaire voorbereidingen gingen door in december met verplaatsingen van grond- en luchtmacht. Na de invasie in Tsjecho-Slowakije had Dubcek verklaard dat hij geen enkele verdenking had gekoesterd; of Amin even naïef is geweest, weten wij niet: hij kan het niet navertellen. De invasie kwam voor de meeste leiders evenwel als een complete verrassing.

Ook in Polen is een directe militaire interventie overwogen. Net als in 1968 zijn op uitgebreide schaal manoeuvres gehouden, die niet alleen als pressiemiddel dienden maar tevens officieren en manschappen in staat stelden het terrein te leren kennen en „vijandelijke” militaire installaties te verkennen. Ook de betrouwbaarheid van de Poolse strijdkrachten en de capaciteit van de Russische logistieke systeem konden worden be-

proefd. De Poolse crisis in de zomer van 1980 kwam voor de Russische legerleiding onverwacht. De voorbereidingen voor de eerste manoeuvres verliepen daardoor soms chaotisch. Eind november 1980 werd het initiatief genomen voor een nieuwe serie manoeuvres, bedoeld om de vakbeweging Solidariteit te intimideren en de Poolse leiders een ruggesteun te geven. Sommige elementen van deze manoeuvres wijzen erop dat zij tevens een repetitie waren voor een echte invasie. Een serie diplomatieke stappen door de regering Carter kan ertoe hebben bijgedragen deze voorbereidingen stop te zetten. Zij lichtte Polen ook zo volledig mogelijk in, waardoor het voor de Sovjet-Unie erg moeilijk zou zijn geworden nog een strategische verrassing te bereiken.

In het voorjaar van 1981 bereidde de Sovjet-Unie een nieuwe serie manoeuvres voor, gedeeltelijk in Polen, onder de codenaam „Sovjoez 1981”. Tijdens deze oefeningen simuleerden Oostduitse en Tsjechoslowaakse troepen een landing op de Poolse kust en een nachtelijke verrassingsaanval. Begin 1980 vreesde men in Washington dat een invasie voor de deur stond. Nieuwe manoeuvres vonden plaats in juni, gevolgd door de Russische oefening „Zapad 81” met rond 100.000 deelnemende troepen, begin september. Tegelijkertijd was de Russische marine

betrokken bij de grootste maritieme oefening in de Oostzee sinds de Tweede Wereldoorlog. De KGB en de Poolse geheime dienst zijn betrokken geweest bij de politieke provocaties en desinformaties, al is daaromtrent weinig bekend. Men moet vraagtekens zetten bij de ont-heiliging van de Russische oorlogsgraven in Polen: het gebruik van swastikas kan wijzen op pogingen „Solidariteit” in diskrediet te brengen. Provocatief was ook het optreden van de conservatieve zg. Grunwald Patriotische Federatie, die openlijk anti-semitisch is en die de Poolse troebelen wijt aan een zionistisch complot.

De auteur concludeert dat na de Tweede Wereldoorlog de strategische verrassing en de misleiding centrale thema's zijn geworden in de Russische militaire doctrine. De Sovjet-Unie heeft geleerd van de Duitse Blitzkriegstrategie en van de Japanse aanval op Pearl Harbor. De invoering van nucleaire bewa-pening en de destalinisatie hebben geleid tot een opleven van de militaire theorie. De invasies van Tsjecho-Slowakije en Afghanistan en de gebeurtenissen in Polen zijn voorbeelden van een praktische toepassing van de theorie. Het bewijsmateriaal is evenwel te versnipperd dan dat definitieve conclusies mogelijk zijn, zowel ten aanzien van de mate waarin deceptie werd toegepast als ten aan-

zien van de mate van het succes dat ermee werd behaald. Duidelijk is dat men in de VS veel van de gebeurtenissen heeft geleerd. Toch was ook sprake van verrassing: de actie van generaal Jaroezelski, die bepaald met voorkennis van Moskou plaatsvond, was uitstekend getimed: kort voor Kerstmis op een zondagmorgen, toen de fabrieken verlaten waren en het Westen weinig waakzaam was.

De Sovjet-Unie kan, indien de omstandigheden gunstig zijn, met militaire misleiding veel bereiken en zij weet hoe misleiding moet worden toegepast. In hoeverre Dubcek, Amin en de leiders van Solidariteit werden misleid, is niet geheel zeker: wellicht hebben zij zichzelf meer misleid dan dat de Sovjet-Unie dit deed. Zoals Goethe opmerkte: „Wij worden nooit bedrogen, wij bedriegen ons zelf”. De echte test zou kunnen komen tijdens een conflict met de NAVO.

Ongetwijfeld hebben de NAVO-partners hun les geleerd; en zo lang zij zelfmisleiding weten te vermijden, zal het de Sovjet-Unie moeilijk vallen — zo niet onmogelijk zijn — een strategische verrassing te bewerkstelligen.

J. Valenta — Soviet use of surprise and deception. *Survival* 24(1982) (2)50.

M. W. A. WEERS, kol KLu b.d.

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.